BALKANLARDA TÜRK KÜLTÜRÜ:
BULGARİSTAN ÖRNEĞİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
Bildiriler Kitabı

Editörler
Prof. Dr. ***Cezmi ERASLAN*** • *Doç. Dr.* ***Nilüfer ERDEM*** • *Arş. Gör.* ***Duygu SAYGIN*** • *Arş. Gör.* ***Umut DERE***

Önemli oranda bir Türk nüfusa sahip olan Bulgaristan'la iktisâdi, ve kültürel münasebetlerin artırılması, hem bölge barışının daha da sağlam temellere oturtulması, hem de Bulgaristan'ın Avrupa Birliği içinde daha güçlü bir duruma gelmesine yardım edecektir. Bulgaristan'daki Türkler bu bakımdan, o ülke için bir problem değil, aksine Türkiye ile münasebetlerin kendi menfaatlerine yardım için bir imkândır. Elbette, Türkiye bakımından da orada yapılacak yatırımların başarısı açısından da büyük bir imkândır.

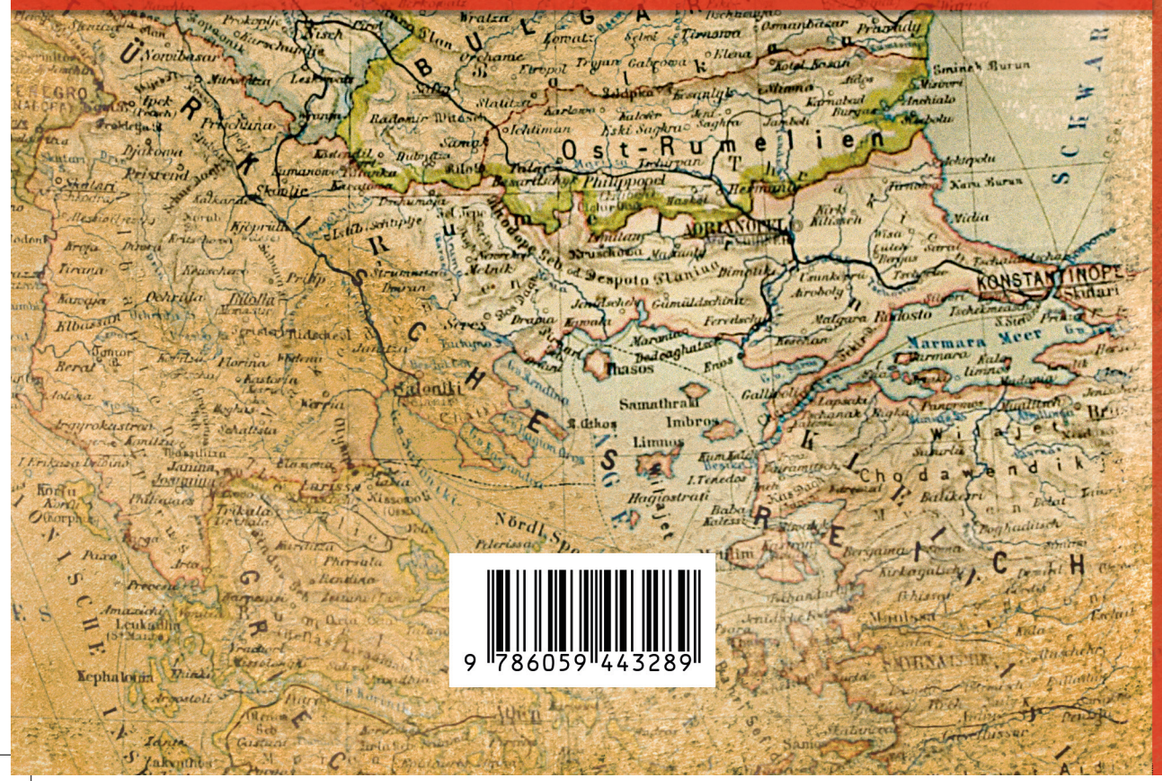

9 786059 443289

BALKANLARDA TÜRK KÜLTÜRÜ:
BULGARİSTAN ÖRNEĞİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
Bildiriler Kitabı

Editörler
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN
Doç. Dr. Nilüfer ERDEM
Arş. Gör. Duygu SAYGIN
Arş. Gör. Umut DERE

BALKANLARDA TÜRK KÜLTÜRÜ:
BULGARİSTAN ÖRNEĞİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
Bildiriler Kitabı

BALKANLARDA TÜRK KÜLTÜRÜ:
BULGARİSTAN ÖRNEĞİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
Bildiriler Kitabı

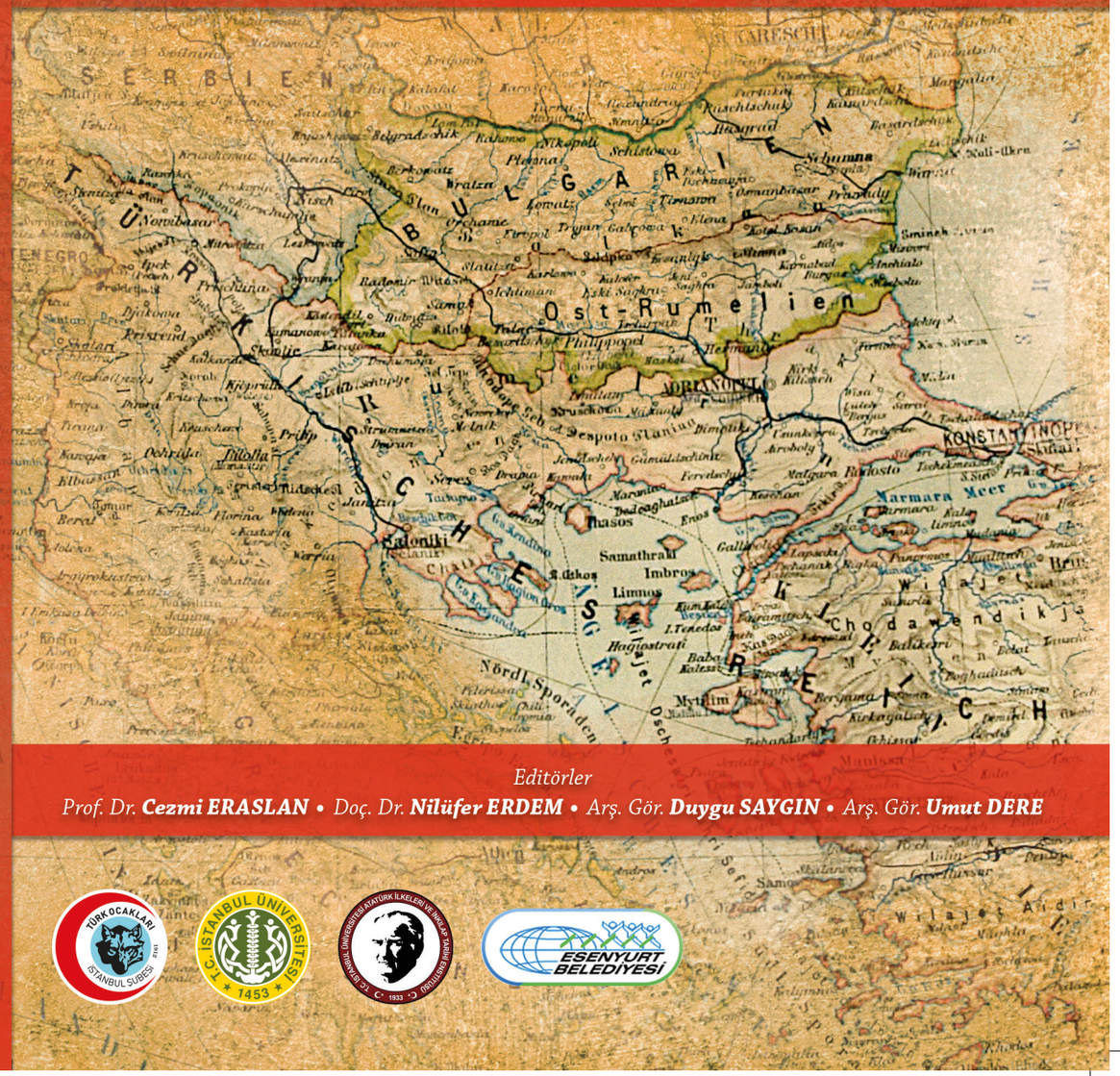

Editörler
Prof. Dr. ***Cezmi ERASLAN*** • *Doç. Dr.* ***Nilüfer ERDEM*** • *Arş. Gör.* ***Duygu SAYGIN*** • *Arş. Gör.* ***Umut DERE***

Balkanlarda Türk Kültürü: Bulgaristan Örneği Uluslararası Sempozyumu

27-28 Eylül 2018 İstanbul / 29 Eylül – 1 Ekim 2018 Bulgaristan

Bildiriler

Editörler

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN
Doç. Dr. Nilüfer ERDEM
Arş. Gör. Duygu SAYGIN
Arş. Gör. Umut DERE

İstanbul Türk Ocağı Yayınları

Yayın Nu: 23

Yapım: Damla Acar

Grafik-Tasarım: Ceyhun Durmaz

Baskı Yeri-Ayı-Yılı: 2019

Baskı: ŞenYıldız Yayıncılık Hediyelik Eşya ve Tekstil San ve Tic.Ltd.Şti.
Gümüşsuyu caddesi. Dalgıç İş Merkezi No:3 Kat:1 Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 483 47 91 / Faks: 0212 483 48 23

ISBN: 978-605-9443-28-9

Balkanlarda Türk Kültürü: Bulgaristan Örneği Uluslararası Sempozyumu

27-28 Eylül 2018 İstanbul / 29 Eylül – 1 Ekim 2018 Bulgaristan

Onur Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK *(İstanbul Üniversitesi Rektörü)*

Düzenleme Kurulu

Düzenleme Kurulu Başkanları

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN
(İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü)
Dr. Cezmi BAYRAM
(Türk Ocakları İstanbul Şubesi Başkanı)

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Mustafa BUDAK
(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü)
Prof. Dr. Halil BAL
(İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü)
Doç. Dr. Nilüfer ERDEM
(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü)
Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ
(İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü)
Doç. Dr. Ökkeş Kürşad KARACAGİL
(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü)
Doç. Dr. Önder KOCATÜRK
(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü)
Doç. Dr. Fatih M. SANCAKTAR
(İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü)
Dr. Öğr. Üyesi Yakup AHBAB
(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü)
Arş. Gör. Dr. Filiz FERHATOĞLU
(İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü)

Danışma Ve Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halil BAL / *İstanbul Üniversitesi – Türkiye*
Prof. Dr. Mustafa BUDAK / *İstanbul Üniversitesi – Türkiye*
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN / *İstanbul Üniversitesi - Türkiye*
Prof. Dr. Mehmet HACISALİHOĞLU / *Yıldız Teknik Üniversitesi - Türkiye*
Doç. Dr. Yordanka BIBINA / *Bulgar Bilimler Akademisi – Bulgaristan*
Doç. Dr. Magdalena ELCHINOVA / *Yeni Bulgar Üniversitesi – Bulgaristan*
Doç. Dr. Nilüfer ERDEM / *İstanbul Üniversitesi - Türkiye*
Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ / *İstanbul Üniversitesi – Türkiye*
Doç. Dr. Sadriye GÜNEŞ / *İstanbul Üniversitesi – Türkiye*
Doç. Dr. Neriman ERSOY HACISALİHOĞLU / *İstanbul Üniversitesi - Türkiye*
Doç. Dr. Önder KOCATÜRK / *İstanbul Üniversitesi – Türkiye*
Doç. Dr. Aşkın KOYUNCU / *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi – Türkiye*
Doç. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR / *İstanbul Üniversitesi - Türkiye*
Doç. Dr. Veneta YANKOVA / *Şumnu Üniversitesi - Bulgaristan*
Dr. Öğr. Üyesi Harun BEKİR / *Plovdiv Üniversitesi – Bulgaristan*
Dr. Öğr. Üyesi Nevriye ÇUFADAR / *Şumnu Üniversitesi – Bulgaristan*
Dr. Öğr. Üyesi Vejdi HASAN / *Şumnu Üniversitesi - Bulgaristan*
Dr. Öğr. Üyesi Embie KYAZIMOVA / *Şumnu Üniversitesi - Bulgaristan*
Dr. Öğr. Üyesi Memiş MERDAN / *Şumnu Üniversitesi - Bulgaristan*
Dr. Cezmi BAYRAM / *Türk Ocakları - Türkiye*

Sekreterya

Arş. Gör. Duygu SAYGIN
(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü)
Arş. Gör. Umut DERE
(İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü)

Yayınlanan bildirilerdeki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Açılış Konuşmaları

Sempozyum Başkanı Prof. Dr. Cezmi ERASLAN'ın Açılış Konuşması 13
Türk Ocakları İstanbul Şubesi Başkanı Dr. Cezmi BAYRAM'ın Açılış Konuşması 15
İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Mustafa BUDAK'ın Açılış Konuşması 17
Esenyurt Belediye Başkanı Ali Murat ALATEPE'nin Açılış Konuşması 20

Filibe Oturumu

ESKİ ZAĞRA, YENİCE-İ ZAĞRA VE AKÇE KIZANLIK BÖLGESİNİN FETHİ VE TÜRK VARLIĞININ OLUŞMASI 25
NÜVVÂB MEDRESESİ'NİN BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN KİMLİĞİNİN KORUNMASINDAKİ YERİ 54
BULGARİSTAN GÖÇMENİ AYDINLARIMIZIN ANI KİTAPLARINDA BULGARİSTAN'DAKİ TÜRKLER ARASINDA YAŞAYAN TÜRK KÜLTÜRÜ UNSURLARI 64

Plevne Oturumu

BULGAR PRENSLERİNE UYGULANAN OSMANLI DEVLET PROTOKOLÜ: PRENS ALEKSANDER V. BATTENBERG ÖRNEĞİ 97
BULGARİSTAN'DA GİZLENEN İKİ OSMANLI MİMARİ MİRASI: ŞARKÎ (DOĞU) RUMELİ HÜKÜMET KONAĞI VE SOFYA HÜKÜMET KONAĞI 111
ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE KIRCAALİ'DEN KESİTLER (1885-1918) 132
ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BULGARİSTAN TÜRKLERİ POLİTİKASI 154

Razgard Oturumu

SOĞUK SAVAŞ YILLARINDA BULGARİSTAN'DAKİ TÜRK KÜLTÜRÜ VE KOMÜNİSTLERİN TÜRK KÜLTÜRÜNE YÖNELİK SALDIRILARININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI 169
KOMÜNİST PARTİSİNİN İDEOLOJİSİ İLE REALİTE ARASINDA – RAZGRAD'IN YEREL BASININDA "ÖTEKİ" 180
TÜRKÇE KONUŞAN MÜSLÜMAN ROMANLARI TÜRK - İSLAM KÜLTÜRÜNDEN UZAKLAŞTIRMAYA YÖNELİK BULGAR POLİTİKALARI 189
BULGARİSTAN'DAN TÜRK GÖÇLERİ SONRASINDA TÜRKİYE'DE VE BULGARİSTAN'DA ŞEKİLLENEN SOSYO-EKONOMİK DURUMA TARİHSEL BİR BAKIŞ 202

Şumnu oturumu

1930'LU YILLARDA KUZEYDOĞU BULGARİSTAN'DA TÜRK KÜLTÜRÜ 215
KUZEYDOĞU BULGARİSTAN KAYNAKLI BİR CÖNK ÜZERİNE İNCELEME 224
BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE ROMAN 240
HOŞGÖRÜ DERGİSİ'NİN BULGARİSTAN TÜRK KÜLTÜRÜNE KATKISI 250

Kircaali Oturumu

DOĞU RODOPLAR'DA KONUŞULAN TÜRKÇENİN BİR ÖRNEĞİ – SİNDELLİ KÖYÜ 265
BULGARCA DEYİMLERDEKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLERİN BİÇİMBİLİMSEL VE ANLAMBİLİMSEL ANALİZİ 269
"...ANNE İZMİR NER'DE, ATİNA NER'DE..." YA DA BİR MARŞIN BALKAN-TÜRK VARYANTINA DAİR..... 283

Eski Cuma Oturumu

ESKİ CUMA (TIRGOVİŞTE) YÖRESİ ÇEYİZ ÜRÜNLERİNDE SÜSLEMELERİN SÖZSÜZ İLETİŞİMSEL ANLAMI VE DEĞERİ 303
RAZGRAD'IN EZERÇE KÖYÜNDE BAYRAM ADETLERİ..... 315
PROVADİYA İSTİKBAL KÜLTÜR EVİ – BİR KADINLAR KRALLIĞI..... 326
RUMELİ'DE BİR TÜRK ŞEHRİ NEVROKOP VE NEVROKOP PANAYIRI..... 335

Hasköy oturumu

BULGARİSTAN'DA TAŞ KESİLME MOTİFİ VE EFSANELERİ..... 351
BULGARİSTAN'DA GÖRÜLEN YEDİGEN TÜRBELER..... 360
BULGARİSTAN'DA CİHAN PEHLİVANI KOCA YUSUF'UN HEYKELİNİ YAPAN HEYKELTIRAŞ: BEHÇET DANACI..... 380

Sempozyum Değerlendirme

İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdür Yardımcısı Dr. Öğr. Üyesi Yakup AHBAB'ın Değerlendirme Konuşması..... 395
Sempozyum Başkanı Prof. Dr. Cezmi ERASLAN'ın Değerlendirme Konuşması 396
Türk Ocakları İstanbul Şubesi Başkanı Dr. Cezmi BAYRAM'ın Değerlendirme Konuşması..... 398

İngilizce Sunulan Bildiriler

THE TURKISH CULTURE IN NORTH-EASTERN BULGARIA IN THE 30S OF THE 20TH CENTURY (ETHNOLOGICAL NOTES)..... 403

BULGARCA DEYİMLERDEKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLERİN BİÇİMBİLİMSEL VE ANLAMBİLİMSEL ANALİZİ

Sadriye Güneş*

Giriş

Bulgarcaya giren Türkçe sözcüklerin incelenmesi günümüz Bulgar dili ve kültüründe Osmanlı-Türk etkisini göstermek adına önemli bir konudur. Tarih boyunca çeşitli nedenlerden dolayı yakın temaslarda bulunmuş olan toplumların dilleri karşılıklı olarak birbirini etkilemiş, aralarında sözcük alışverişi ve dilde girişim olayları gerçekleşmiştir.[1] Dillerin teması sonrasında ortaya çıkan sonuçlar, dillerin yapısına ve temas şekline, kültürel saygınlığına, bu dilleri konuşanların sayısına, ayrıca ekonomik, siyasi, askeri koşullar gibi dil dışı olgulara da bağlıdır. Bu nedenle, belli dillerin teması konusunu ele alırken, bu temasın gerçekleştiği tarihsel koşulları da dikkate almak gerekir.[2]

Dilbilimde dil temas ya da temas sonuç türleri incelendiğinde, dillerin birbirleriyle etkileşimlerinde üç kavramdan söz edilir. Bu kavramlar yankatman, altkatman ve üstkatman olarak adlandırılır. Yankatman etkisi (adstratum), komşuluk, bir arada yaşama nedeniyle diller arasındaki etkileşimlere verilen addır. Altkatman etkisi (substratum) herhangi bir ülkede konuşulan dilin, orayı fethedenlerin dilini etkilemesidir. Üstkatman etkisi (superstratum), bir ülkeyi egemenliği altına alanlarının dilinin, o ülkede konuşulan dili etkilemesidir. Bunun en güzel örneğini Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunmuş olan Balkan halklarının dillerinde Türkçenin bugün de görülen izleri verir.[3]

Güney Slav dilleri çeşitli dönemlerde Türkçenin etkisi altına girmiştir. Bu etkinin hissedildiği en uzun ve en önemli dönem Osmanlı Türklerinin Balkanlara gelmesi ve yerleşmesiyle birlikte başlamıştır. Söz konusu etkinin Balkan dilleri üzerinde derin izler bıraktığı görülmektedir.[4] Türkçeden en çok etkile-

---

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, sadriye.gunes@istanbul.edu.tr

1 Joseph Vendryes, **Jazyk**, Moskva, 1937, s. 257.

2 Vladimir A. Zvegintsev, **Ocherki po Obsçemu Yazıykoznanie**, Moskva, Librokom, 2009, s. 204.

3 Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Cilt: 3., Ankara, TDK, 2000, s. 29.

4 S. B. Bernşteyn, "K İzucheniyu Tyurkizmov (Turtsizmov) v Yujnoslavyanskih Yazıykah", **Slavyanskoe i Balkanskoe Yazıykoznanie**: **Yazıyk v Etnokulturnom Aspekte**, (Ed. E.İ. Zelenina,V.V Usacheva., Tsivinyan), Moskva, Nauka, 1984, s. 5-10.

nen diller arasında Bulgarca da yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü yaklaşık 5 yüzyıl boyunca hayatın birçok farklı alanıyla ilgili çok sayıda Türkçe sözcük Bulgarcaya girmiştir. Bu dönemde devlet, idari ve askeri alanlarında kullanılan resmi dil ve halkın günlük ilişkilerinde kullandığı Türkçe Bulgarcayı güçlü bir şekilde etkilemiştir. Tek yönlü olarak nitelenen Türkçenin Bulgarcaya etkisi sadece sözcüksel seviyede kalmamış, sözcük oluşturma, biçimbilim, sözdizim ve anlambilim alanlarına da yansımıştır.[5]

Bulgarcada başka dillerden de alıntılanan çok sayıda sözcük bulunmaktadır. Türkçeden alıntılananları tanımlamak için alanyazında "doğrudan Türkçeden alınan sözcük" anlamına gelen "turtsizım" terimi kullanılmaktadır.[6] Bu terimle Türk söz dağarcığı sistemi içerisinde yer alan ve Türkçe aracılığıyla Bulgarcaya giren başta Arapça ve Farsça olmak üzere başka dillerden alıntılanan sözcükler de ifade edilmektedir.

Zaman içerisinde Bulgarcadaki Türkçe sözcüklerin kaderi farklı olmuştur. Birçoğu unutulmaya yüz tutmuş, eskimiş, bazıları eski anlamlarını yitirmiş ve yeni anlamlar kazanmıştır. Dilde gerçekleşen bu doğal süreçlerin yanında dışarıdan bilinçli ve kasıtlı müdahalenin de yapıldığı, başka bir ifadeyle Bulgarcayı Türkçe sözcüklerden arındırma çalışmalarının yürütüldüğü bilinmektedir. 1990'lı yıllarda Türkçe sözcüklerin Bulgarcaya çarpıcı bir şekilde yeniden dönüşü olgusu gözlemlenmiştir.

Türkçe sözcüklerin kullanım nedenlerine ve amaçlarına ilişkin olarak çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Krısteva,[7] Türkçe sözcüklerin günümüz gerçekliğini yansıtmak için zengin olanaklar sunduklarını; olayları aktarmada standart olmayan yeni ifade gereksinimini karşıladıklarını; genelde beklenmedik, güçlü duygu etkisi yaratmaları nedeniyle gazeteciler tarafından çok kullanıldığını ifade etmiştir. "24 Chasa"[8] gazetesinin editör makalesine göre "Türkçe sözcüklerde rahatsızlık veren bir şey yoktur. Bunlar dilde altı asırdır vardır, dili güzelleştirir ve zenginleştirir. Bazıları Bulgarca karşılıklarından daha doğrudur ve bu nedenle canlıdır". Türkçe sözcüklerin etkisini, anlatım gücünü fark eden Bulgar yazarlarından biri olan Aleko Konstantinov'a göre başka türlü ifade edilemeyen kavramları, insanın karakterini, davranış türü ve biçimini, toplumdaki yerini, estetik ve ahlaki değerlerini ifade etmek için yarayan bu sözcüklerin başka Avrupa dillerine çevirisi mümkün değildir.[9]

---

[5] Bernşteyn, **a.g.e.**, s. 8.

[6] Maksim Stamenov, **Sıdbata na Turtsizmite v Bılgarskiya Ezik i v Bılgarskata Kultura**, Sofya, İztok-Zapad, 2011, s. 25-26.

[7] Vesela Krısteva, **Tılkoven Rechnik na Turtsizmite v Bılgarskiya Ezik**, Sofya, Skorpio vi, 2003, s. 9.

[8] "24 Chasa" gazetesi, 27.05.1998 tarihli sayısındaki editör makalesi.

[9] Aktaran Stamenov, **a.g.e.**, s. 13.

Bulgarcadaki Türkçe kökenli sözcükleri araştırma çalışmaları değişik konu başlıklarıyla 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayarak günümüze kadar süregelmiştir. Araştırılan konulardan bazıları şöyle sıralanabilir: alıntılanan Türkçe sözcüklerin, alıntılayan dil olan Bulgarcanın dil kurallarına göre sesbilim ve biçimbilim açısından uğradığı değişiklikler; Bulgarca sözlüklerdeki yeri, geçirdikleri anlam değişimleri; önemli Bulgar yazarlarının eserlerinde ve Bulgar halk edebiyatında, özellikle de türkülerde, atasözleri ve deyimlerde kullanımları; kullanım alanları; 1990'lı yıllarda Bulgar basınındaki kullanımları.

Bulgarcaya giren Türkçe sözcüklerin belirtildiği ilk çalışmalardan biri Gerov'un derlemiş olduğu sözlüktür. Gerov,[10] sadece birkaç basılı Bulgarca kitabın bulunduğu bir dönemde, 1842-1845 yılları arasında Bulgarca sözlük yazımına başlamış, yıllarca sürdürdüğü sözlü halk dilini yazıya geçirme çalışmalarının sonucunda ilk cildi 1895 yılında basılmış olan beş ciltlik sözlük ortaya çıkmıştır. Bulgarcaya başka dillerden giren sözcüklere ilişkin Gerov'un[11] uyguladığı yöntem şöyledir: sözlükte doğrudan başka dillerden alıntılanan sözcükler yabancı olarak belirtilmiş, ancak yabancı sözcüklerden Bulgarcanın sözcük türetme kurallarına göre oluşturulanlar yabancı sözcük olarak işaretlenmemiştir. Arapça ve Farsça başta olmak üzere başka dillerden Türkçeye, Türkçeden de Bulgarcaya giren sözcükleri Gerov, Bulgarcaya Türkçeden girmiş olmaları nedeniyle Türkçe kabul eder. Daha sonraki sözlük çalışmalarında bu tartışılan bir konu olmuştur.

Çeşitli dönemlerde yayınlanmış olan Bulgarca sözlükler içerdikleri Türkçe sözcüklerin sayısı açısından incelendiğinde, eski dönemlerde çıkan sözlüklere göre yeni dönemlerde çıkan sözlüklerde Türkçe sözcük sayısının giderek azaldığı görülmektedir. Bazı örnekler verilecek olursa, Türkçe kökenli sözcük sayısını Tsonev (1934) 2000; Andreyçin ve diğ. (1955), Lakova (1970)[12] 1850; Milev ve diğ.[13] 1464; Krısteva[14] 1200 olarak belirtmişlerdir. Bu sözcüklerin büyük bir bölümü gerçek, nötr anlamda kullanılarak Bulgarcanın temel sözvarlığına girmiştir. Bulgarcada karşılığı olmayan birçok Türkçe sözcük dil konuşucular tarafından kendi dil ögeleri olarak kabul edilmektedir.

---

[10] Nayden Gerov, **Rechnik na Blıgarskıy Yazıyk**, Cilt: 1, Plovdiv, Drujestvena Pechatnitsa Sıglasie, 1895, s. I-II.

[11] **A.e.,** s. VI.

[12] Aktaran Stamenov, **a.g.e.**, s. 394.

[13] Aleksandar Milev, Bojil Nikolov, Yordan Bratkov,. **Rechnik na Chujdite Dumi v Bılgarskiya Ezik**, 5. İzd., Dopılneno i Osnovno Preraboteno ot E. Pernishka, Sofya, Nauka i İzkustvo, 2007.

[14] Krısteva, **a.g.e**.

Bulgarcaya giren Türkçe sözcüklerin ait oldukları alanlara bakıldığında, bunların çok geniş olduğu görülmektedir. Söz konusu sözcüklerin tematik alanlarını ilk olarak Tsonev[15] şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Doğa, bitkiler, mineraller, hayvanlar, örn., *tütün, karga, lale, pamuk, çakıl, kayısı* vb.;

2. Tarım, ev eşyaları, aile bireyleri, örn., *bostan, döşek, saksı, kilim, kazan, bacanak* vb.;

3. Zanaat, ticaret, para, ölçü, tartı, örn., *veresiye, hamal, okka, para, dükkan, hesap* vb.;

4. İnşaat, örn., *tavan, tuğla, çardak, duvar* vb.;

5. Giyim-kuşam, takı, örn., *kalpak, atlas, kopça, çorap, yaka, gerdan* vb.;

6. Yemek, içecek, örn., *maya, kadayıf, kaymak, ayran, şurup* vb.;

7. Oyun, eğlence, çalgı, örn., *köçek, daire, kaval, cümbüş, seyir, muhabbet* vb.;

8. Beden, hastalık, ilaç örn., *bacak, dalak, mehlem, balsam, ciğer, mayasıl, peltek* vb.;

9. Birey, toplum, din, uyruk, örn., *ağa, ergen, bekar, kurban, bayram, muska, hacılık, derviş* vb.;

10. Yönetim, yargı, örn., *sultan, vezir, padişah, hazine, kadı, şeriat* vb.;

11.Askeriye, örn., *barut, kurşun, saçma, gülle, paşa, top, tophane* vb.;

12. Lakaplar: insan özelliklerini yansıtan ve genelde olumsuz anlamda kullanılan sözcükler, örn., *haymana, hayta, tepegöz, budala, sersem, cadı* vb.;

13 Diğer: önceki maddelerde belirtilenlerin dışında çeşitli anlamlar taşıyan adlar, sıfatlar, fiiller, değişmeyen sözcükler olarak nitelenen ünlemler ve yansıma sözcükleri, örn., *inatlaşmak, bahse girmek, hır-mır, gık-mık* vb.

Yukarıdaki tematik alanlara ilişkin olarak verilen örnekler binlerce sözcükten sadece küçük bir kısmıdır. Tsonev dışında başka araştırmacılar da Bulgarcadaki Türkçe sözcüklerin tematik alanlarını belirlemeye çalışmışlardır, ancak bunlar Tsonev'in sınıflandırılmasıyla benzerlik göstermektedir.

Dil ve kültür alanında araştırılan başka ilginç bir konu Türkçe ve Bulgarca atasözleri ve deyimler arasındaki etkileşimdir. Halk bilgeliğinin ürünü olan deyimler ve atasözleri birçok dide benzerlik göstermektedir. Bu benzerliğin bir nedeni çeviri yoluyla dilden dile geçmeleridir. Birçok yabancı dilin Bulgarcaya etkisinden söz edilir, ancak özellikle türküler, atasözleri ve deyimler gibi halk edebiyatı türlerinde en çok Türk etkisi hissedilir.[16] Geçmiş yüzyıllarda birçok Türkçe atasözü ve deyim çeviri yoluyla Bulgarcaya geçmiştir, ancak Bulgarcaya çeviri aşamasında bazı Türkçe sözcükler çevrilmeden bırakılmıştır.

---

[15] Benyo Tsonev, **İstoriya na Bılgarskiy Ezik**,. Sofya, Pridvorna Pechatnitsa, 1934, s.177-191'den aktaran Stamenov, **a.g.e**., s. 123.

[16] Arnaudov, in Petko Slaveykov,. **Bılgarski Pritchi İli Poslovitsi i Harakterni Dumi**, Sofya, İzdatelstvo Zahari Stoyanov, 2003, s. 16.

Bugün de hala kullanılmakta olan bu atasözleri ve deyimler içerisinde çok sayıda Türkçe sözcüklere rastlanmaktadır.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı Bulgarca deyimlerde yer alan Türkçe kökenli sözcüklerin belirlenmesi ve bunların biçimbilimsel ve anlambilimsel çözümlemesidir. Bu amaca yönelik olarak çalışmada belge tarama, sınıflandırma ve biçimbilimsel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Bulgarca deyimler sözlükleri incelenerek deyimlerde yer alan Türkçe sözcükler belirlenmiştir. Belirlenmiş olan sözcükler sözcük türlerine göre sınıflandırılıp biçimbilimsel ve anlambilimsel açıdan analiz edilmiştir.

Bulgular

Varyantlarıyla birlikte 13 000 üzerinde deyim içeren Bulgarca deyimler sözlüğünün[17] incelemesi sonucunda Bulgarca deyimlerde yer aldıkları belirlenen Türkçe sözcükler sözcük türlerine göre alfabetik sırayla aşağıda verilmektedir. Bunlar adlar, sıfatlar, zarflar, fiiller, bağlaçlar, ünlemler, edatlar, bileşik sözcükler ve sözcük grupları olarak sınıflandırılmıştır. Sözcüğün ilk olarak Türkçe hali, parantez içinde Bulgarca deyimlerde geçtiği şekli, Bulgarcada aldığı çekim veya yapı ekleri, kullanım sıklığı ve Bulgarca karşılığı verilmiştir.

1. Adlar

Bulgarca deyimlerde yer alan sözcükler arasında sayıca en fazla olan adlar alfabetik sırayla şöyledir:

A: *aba* (аба-3); *afyon* (афион, -а-1; мак); *ağa* (ага-1, аго-2); *akıl* (акъл, -и, -а-127; ум, разум); *akıntı* (акънтия-1; течение, поток); *akran* (акран, -а-1; връстник); *Allah* (Аллах, -а-1; бог); *Arnavut* (Арнаутин-1; албанец); *arslan* (аслан-1; лъв); *arşın* (аршин, -а-8; мерило за дължина); *aşçı* (ачия-1, готвач); *at* (ат-2; кон);

B: *babayiğitlik* (бабаитлък, -лъци-1; юначество); *baca* (баджа, -та-2; комин); *bacak* (баджак-1; бедро); *bahçe* (бахча, -та-2; градина); *bahçıvan* (бахчеванджия-2; градинар); *baht* (бахт, -ът-1); *baldız* (балдъза-1; сестра на съпругата); *balkan* (балкана-4; стара планина); *balta* (балтията-2; секира); *barut* (барут, -а-7; взривно вещество); *basma* (басма-1; плат); *batak* (батак, -а-2; блато); *bayat* (баят-1; застоял); *bayır* (баир, -а-8); *bayrak* (байрак, -а-5; знаме); *bayram* (байрама-3; тържество); *bela* (беля, -та-18; беда); *bey*

[17] K. Nicheva, S. Cpasova-Mihaylova, Kr. Cholakova, **Frazeologichen Rechnik na Balgarskiya Esik**, Cilt: 2, Sofya, BAN, 1975.

(бей-3); *beylik* (беглик-1; данък; бейлик-1); *bokluk* (боклука-3; смет); *bombacılık* (бомбаджилък-1); *bostan* (бостан, -а, -я-4; зеленчукова градина, нива); *bostancı* (бостанджия-1; градинар); *boya* (боя, -та-2; багра); *boza* (боза, -та-2); *bozacı* (бозаджията-1); *bulamaç* (буламач-1; каша); *bunar*, *pınar* (бунар-2; кладенец); *burma* (бурма, -та, -ите-3; винт); *bülbül* (бюлбюл-2, билбюлите-1; славей);

C: *cami* (джамия, -та-9); *cendem*, *cehennem* (джендем-4; пъкъл, ад); *cep* (джоб, -а, джеба, джобче, -овете-38); *cevap* (джевап-1, джувап-3; отговор); *cezve* (джезве-2; кафениче); *cımbız* (джинбиз-1; пинсета); *ciğer* (джигер, -а-7; дроб);

Ç: *çakmak* (чакмак-1; огниво); *çalım* (чалъм, -и-1; похват); *çalma* (чалма-5; плат за увиване около главата); *çam sakızı* (чамсакъз-1; борова смола); *çanşır* (чешири-1; потури); *çarşaf* (чаршаф-1; покривка); *çarşı* (чаршия-4; пазар); *çatal* (чатал-1; вила); *çayır* (чаиря-1; ливада); *çelebi* (челебия-1; господин); *çember* (чембер, -ите, -а-4; обръч); *çene* (чене, -то, -тата-8, чейнето-2; челюст); *çengel* (ченгел, -и-4; кука); *çeşme* (чешмата-1; чучур); *çeyrek* (чейрек-1; четвъртина); *çıkrık* (чекрък -2); *çifte* (чифте-2; пушка, ритник); *çifutin* (чифутин-1; евреин, страхливец); *çivi* (чивия, -та-11; клин); *çizme* (чизмите-1; ботуши); *çorap* (чорап, -и, -а-2); *çorba* (чорба, -та-3); *çul* (чул, -а-1; покривка за кон); *çuval* (чувал, -и, -а, -те- 9; голяма торба); *çürük* (чурук-1; гнило);

D: *damla* (дамла-1; капка); *dana* (даначе-2; теле); *dara* (дара-2 дар-1; тара); *davul* (даул-2; тъпан); *defter* (тефтер, -а, -и-8; тетрадка); *delibaş* (делибашии-1; луда глава); *dere* (дере, -та-5; поток, малка река); *derviş* (дервиши-1); *dikiş* (дикиш-2; шев); *direk* (дирек, -а-2; стълб, греда); *dizgin* (дизгините-1; повод на юзда); *dolama* (долама-1; кафтан); *dolap* (долап-1; шкаф); *dostluk* (достлука-1; приятелство); *döşek* (дюшек-2; постеля); *duman* (думан, -ът-1, дим мъгла); *duvar* (дувар, -а-5; стена); *düdük* (дудук-1; свирка); *dükkan* (дюкяна-2; магазин);

E: *efendi* (ефенди-1; господин); *entari* (антерия-1; дреха); *eş* (еш, -а-1; двойник); *eyvallah* (евалла-4);

F: *fayton* (файтон, -а, -и-4); *fener* (фенер, -а-3); *fes* (фес-5); *fidan* (фидан-1; издънка, израстък); *fincan* (филджани-1; чашка); *fişek* (фишек-1; гилза); *fitil* (фитил, -и, -а-4; шнур, лента);

G: *gaga* (гага, -та-17; човка); *gaile* (гайлето-1; грижа); *gaytan* (гайтан, -а-1); *gazyağı* (газ-1); *gem* (гем, -че-1, гемите-1; юзда); *gemi* (гемия, -ите-25; кораб); *gerdan* (гердан-1; огърлица); *geriz* (гериз-1; канал за мръсна вода); *göl* (гьол, -а, -че-5; блато); *gön* (гьоновете-1; кожа); *götürü* (е) (гьотуре-1; всичко заедно); *gübre* (гюбре-1; тор смет); *gümrükçü* (гюмрюкчия-2; митничар); *gürültü* (гюрюлтия-3; врява, шум); *güveç* (гювеча-1; ястие);

H: *haber* (хабер-4; вест); *hacı* (хаджийка-1, хаджия-1); *hacılık* (хаджилък-1); *hak* (хак, -а-4; право); *ambar* (хамбар, -а-3; склад); *hamut* (хомот, -а-3); *hancı* (ханджията-2 гостилничар); *hap* (хап, -а, -че-4; таблетка); *haraççı* (харачия-1; данъчник); *hardal* (хардал-1; синапово семе); *harman* (харман, -а-2; гумно, място за вършеене); *hatır* (хатър, -а-19; почит, уважение); *hava* (хавата-1; време); *havan* (хаван, -че-3; съд); *havyar* (хайвер-3); *hayır* (хаир-3; сполука); *hayvan* (хайван, -ите-2; животно); *haz* (хъза-1; удоволствие); *hazine* (хазна-1; каса); *helva* (халва-2); *helvacı* (халваджията-1); *hendek* (хендека-1; трап, окоп); *hesap* (хесапа-2; сметка, пресмятане); *hoşaf* (ошав-1);

İ: *ibrik* (ибрик-1; съд с чучурка); *inat* (инат, -а-1; упорство); *işlik* (ишлик-2; работилница); *iştah* (ищах-1; апетит);

K: *kaçamak* (качамак, -ци-2); *kadı* (кадия, -та-6; съдия); *kahır* (кахър-1; печал, скръб); *kahya* (кехая-1; глащатай); *kalay* (калай, -я-7); *kalaycı* (калайджия-2); *kale* (кале, -то-5; кула); *kalem* (калем, -а-8; молив); *kalıp* (калъп, -а-7; шаблон); *kalp* (калпав-2; лош); *kalpak* (калпак, -а, -ци-22); *kama* (къми-1; сабя); *kantar* (кантар, -а-14; теглило); *kapak* (капак, -ци-7; похлупак); *kapan* (капан, -а-12; клопка); *kapı* (капия, -и, -та-4; врата, порта); *kar* (кяр-1; печалба); *karar* (карар-1; норма, решение); *karga* (гарга, -ите-8; врана); *karpuz* (карпузи-1; диня); *kasap* (касапин-1; месар); *katran* (катран-8); *kaval* (кавал, -а-2); *kayış* (каиша-4; ремък); *kaymak* (каймака-2; сметана); *kazan* (казан-1; голям съд); *kazık* (казък-4; прът); *keçe* (кече-1; плъст); *kel* (кел, -я, -ча, -а-10; келавщината-1, плешив; плешина); *kenar* (кенар-1; край); *kepenk* (кепенците, капенците-3; капаци); *kerkenez* (керкенез-1; сокол); *kervan* (керван-1); *kese* (кесия, -та-30); *kesim* (кесим-1); *kestane* (кестени-6); *keyif* (кефа-9; удоволствие); *kıç* (къч-1; задник); *kılıç* (калъч-1; сабя); *kınnap* (канапа-1; връвче); *kır* (кър, -а-1; поле); *Kırcaali* (кърджалии-1); *kısmet* (късмет, -а-14; сполука, орис); *kıyak* (кияк-1); *kıyma* (кайма-4); *kibrit* (кибрит, -а-3); *kira* (кирия-6; наем); *kireç* (киреч-1; вар); *kiriş* (кириша-1; греда); *koç* (коч, -а-1; овен); *koçan* (кочан-1); *kolan* (колан, -а-3); *kopça* (копче-5); *kopil* (копиле, -то-2; немирник); *kopoy*

(копой-2); *korku* (коркусу-1; страх); *koz* (коз-5); *köfte* (кюфте-1); *kömürcü* (кюмюрджия-4); *kör* (кьорав, -ия, -ите, -а(та)-10; сляп); *köse* (кьосето-3, кьосови-1); *köşe* (кьоше, -та-1; ъгъл); *kötek* (кьотек-1; бой); *kuka* (кука-3); *kulaç* (колач, -а-2); *kulp* (клуп-1); *kurnazlık* (курназлък, -лъци-1; хитрина); *kurşun* (куршум, -а- 12); *kusur* (кусур, -и, -а-4; недостатък); *kutu* (кутия-2); *kuyruk* (куйрук, -а-9; опашка); *külah* (кюляф, кюлях, -а-7; шапка); *külçe* (кюлче-1); *küp* (кюп-4; делва); *kürk* (кюрк, -а-1; кожух); *kütük* (кютюк-1; пън);

L: *laf* (лаф, -а-3; дума, приказка, слово); *lakırdı* (лакардии-2; дума, приказка); *lale* (лале-1); *leblebi* (леблебия-1); *lobut* (лобут, -а-3; къса дебела тояга); *lokum* (локум, -и-2); *lüle* (лула, -и, -та-4);

M: *mahalle* (махалата-2); *mahmurluk* (махмурлук-1, главоболие след напиване); *makara* (макара, -та-1; скрипец); *manda* (манда-2; бивол); *mangır* (мангър-11; монета); *maskara* (маскара-2; посмешище); *masraf* (масраф, -а-1; разноски); *masura* (масур-1); *maşa* (маша-2; щипци); *maya* (мая, -та-3); *maymun* (маймуни-1); *mehlem* (мехлем-9; маз); *menkuş* (менгуш-3, менгиш-1; обица); *merak* (мерак-6; желание); *meşin* (мешина-3; обработена кожа); *meydan* (мегдан-11); *meyhane* (механа-1; махана-1; кръчма); *meze* (мезе-4); *mısır* (мисир, -че, -ек, -ките-4; пуйка); *minder* (миндер, -а-5); *musandıra* (мусандра-1; шкаф); *müjde* (мюжде-1; вест);

N: *nalın* (налъми, -те-2; чехли); *nişan* (нишан-1; белег, мишена); *nur* (нур-1);

O: *okka* (ока, -та, -и-7); *ortak* (ортак-8; съдружник); *ortalık* (орталък, -а-1; съдружничество);

Ö: *öfke* (юфкето-2; яд); *örnek* (юрнек-1; образец, пример);

P: *pabuç* (папук, папуци-2; чехли); *pamuk* (памук-13); *para* (пари, -а, -те, -чки, -ата, -ца-93, паричка, -те-2); *parça* (парче-2); *parsa* (парса, -та-6); *pastırma* (пастърма-3); *paşa* (паша, -та-4); *payvant* (пайвант-1; въже); *pazar* (пазар, -а-16); *pazarlık* (пазарлък, -а-3); *pazvant* (пазванче-1; пазач); *perçem* (перчема-1; кичур); *perde* (пердето-5); *pestil* (пестил-3); *peşkir* (пешкира-3; кърпа); *peştamal* (пещемал-2; хавлия); *pıhtı* (пихтия-3; желе); *potur* (потури, -те-1; панталон); *pranga* (прангите-2; окови); *pusula* (пусулата-5); *püskül* (пискюл-1);

R: *rahat* (рахата-2; удобство); *rahatlık* (рахатлъка-1; удобство); *ramazan* (рамазан-4);

S: *sahan* (сахан, -а, -ите-2; паница); *saksı* (саксия-1; глинен съд за цветя); *sarma* (сармите-1; сармията-1; увит); *satır* (сатър, -а-1; нож); *sefer* (сефер-2); *selam* (селям-1; поздрав); *semer* (самар, -а, -я-16); *serbestlik* (сербезлък, -лъци-1; дързост); *serme* (сермия, -та-2; хляб); *serpme* (серкме, -то-3; рибарска мрежа); *sersemlik* (серсемлък-1; завеяност); *sevda* (севда-1; любов); *seyir* (сеир, -а-4; гледане); *sicim* (сиджимка-1; въже, връвка); *simit* (симит-3); *sofra* (софра-3; трапеза); *sokak* (сокак-2; улица); *soluk* (солук-3; дъх); *sopa* (сопа-2; тояга); *sultan* (султан-1); *surat* (сурат, -а-4; лице, мутра); *sümbül* (зюмбюл-1);

Ş: *şadırvan* (шовръданете-2; фонтан); *şamar* (шамар, -и, -те-3; плесница); *şan* (шан, -а-2; слава); *şiş* (шиш, -ове-5; метална пръчка); *şişe* (шише-2);

T: *tafra* (тафра-1, пъчене); *takım* (такъмите-5; комплект); *talaş* (талаш-1; отрезки); *tambura* (тамбура-3); *tapa* (тапа-6); *tapırtı* (тупурдия- 2; глъчка); *tapu* (тапия-1; документ); *tatula* (татул-1); *tava* (тава, -та-1); *tavan* (таван, -а-4); *tekme* (текмето-2; ритник); *temel* (темел-2; основа); *tencere* (тенджера, -та-6); *teneke* (тенеке, тенекия, тенекиени- 5; ламарина); *tepsi* (тепсия-3); *terk* (терк-1, кройка); *tezkere* (тезгере-1); *top* (топ, -а, -чето-2); *tophane* (топана-1); *torba* (торба, -та, -ите, - ичката-22); *tulum* (тулум, -а, -че-9; мех); *turşu* (туршия-3; консерва); *tütün* (тютюн-3);

U: *uçkur* (учкур, -а, -лука-3; връв за гащи); *ustalık* (усталъка-1; майсторлък);

Ü: *üzengi* (зенгия-3; стреме);

V: *varak* (варак, -а-1; тънки метални листове за украса); *veresiye* (вересия, -ите-6; на изплащане);

Y: *yaka* (яка, -та-8); *yol* (йоло-1; път); *yorgan* (юрган, -а, -о-3; завивка); *yular* (юлар, -а, -я-7; оглавник); *yumruk* (юмрук, -ци-2; пестник); *yük* (юк, -а-2; товар);

Z: *zaman* (замано-1; време); *zanaat* (занаят, -а-3; поминък, професия); *zehir* (зехир-2; отрова); *zeytin yağı* (зехтин-3; маслинено олио); *zor* (зор, -а-3; усилие, мъчение).

Bulgarca deyimlerde kullanılan Türkçe özel ad örnekleri şöyledir: *Hasan* (Хасан-3); *Şaban* (Шабан-1); *Nasreddin Hoca* (Настрадин ходжа-1); *İstanbul* (Стамбул-1).

2. Sıfatlar

Bulgarca deyimlerde kullanılan Türkçe kökenli sıfatlar şunlardır: *akıllı* (акълия-1); умен, разумен); *bedava* (бадева-1; безплатно); *bostan* (бостанско-1; градинарско); *boza* (бозаджийска-1); *çapraşık* (чапрашък-1; забъркан); *çapraz* (чепраз-1); *çifutin* (чифутска-5; еврейска); *çiroz* (чироз-1; сух, мършав); *darmadağın* (дармадан-3; разнебитено); *eksik* (ексик-5; липсващ); *fırıncı* (фурнаджийска -2); *hancı* (ханджийска-1, гостилничарска); *haram* (харам-2; непозволено); *hayırlı* (хаирлия-1; сполучлив); *helal* (халал-2; позволено); *helva* (халваджийска-4); *kadife* (кадифени-1); *kalay* (калайджийска-1, калайджийско-1); *karpuz* (карпузова-1; динена); *kel* (келяв-1; плешив); *kerpiç* (кирпиджицки-1; тухлен); *kira* (кираджийски -2; наемен); *kirli* (кирливите-1; мръсни); *komşu* (комшийската-2; съседска); *kör* (кьорав-2; сляп); *kuyumcu* (куюмджийски -1; златарски); *ortak* (орташка-1; съдружническа); *pamuklu* (памучен-3); *pazar* (пазарски -2); *peşin* (пешин-1; в аванс); *pişman* (пишман-1; съжаляващ); *sakat* (сакато-2; с недостатъци); *sersem* (серсем-1; завеян); *şırlağan* (susam yağı) (шарлаганджият джийский-2).

3. Zarflar

Bulgarca deyimlerde kullanılan Türkçe zarflar şunlardır: *bari* (барем-2; поне); *beraber* (барабар-3; заедно); *geç* (геч-1; късно); *hiç* (хич-2; никак); *nerede* (нерде-2; къде); *sade, -ce* (саде-2; само); *salt* (сал-1; само); *tersine* (терсене-1; на опъки); *zorla* (зорле-1; с усилие, мъчение).

4. Fiiller

Bulgarca deyimlerde geçen Türkçe kökenli fiiller şunlardır: *artmak* (артисало-1; остава в излишък); *batmak* (батисали-1; потъна); *harcamak* (харча-2; разноски израсходвам пари); *kopmak* (коптиса коптисва ми-1; скъсвам се); *kurmak* (курдисал съм-4; курдисвам курдисам-1); *kurulmak* (курулдисвам се-1); *terslemek* (терся-1); *uymak* (уйдисам, уйдисвам-4).

5. Bağlaçlar

Bulgarca deyimlerde *ama* (ама-1; но); *hem* (хем-14; и то); *ya...ya* (я...я-1) bağlaçlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

6. Ünlemler

Bulgarca deyimlerde *aferin* (аферим- 1; браво); *aman* (аман-1) ünlemlerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

7. Edatlar

Bulgarca deyimlerde Türkçe *gibi* (гиби- 1, като) edatı kullanıldığı belirlenmiştir.

8. Bileşik sözcükler ve sözcük öbekleri

Bulgarca deyimlerde geçen Türkçe bileşik sözcükler ve sözcük gruplarına ilişkin örnekler şöyledir: *akıl parası* (за акъл парасъ); *Allah Kerim* (алакерим); *baston basarak* (бастун басарак); *bit pazar* (битпазар- 1); *can cin yok* (няма джан-джин); *çift dikiş* (двоен дикиш); *hakkından gelmek* (дохак, -и-3; отхак, -и-1); *hayvan gibi* (хайван гиби); *hoş beş* (имам си хош-беш); *kin gütmek* (гоня кин); *kül kömür* (кюл кюмюр); *maymun suratlı* (маймун суратлъ); *nerede Şam, nerede Bağdad* (нерде шам, нерде багдад); *orta budala* (орта будала); *rezil maskara* (резил маскара); *vura tuta* (вура тута); *ya baht, ya taht* (я бахт, я тахт); *yorgan çocuk* (юрган чоджук); *zor zaman için* (за зор заман) vb.

Yorumlar

Bulgarca deyimler sözlüğünde yer alan 13 000 üzerinde deyimde 414 Türkçe sözcüğün kullanıldığı belirlenmiştir. Bunların 357'si ad, 34'ü sıfat, 9'u zarf, 8'i fiil, 3'ü bağlaç, 2'si ünlem, 1'i edattır. Ayrıca Bulgarca deyimlerde geçen 19 Türkçe bileşik sözcük ve sözcük öbeği belirlenmiştir. Bu sözcüklerin kullanım sıklığına bakıldığında, en sık kullanılan sözcüklerin bazıları şöyle sıralanmıştır: *akıl* (акъл-127; ум, разум); *para* (пари-95); *cep* (джоб-38); *kese* (кесия-30); *gemi* (гемия-25); *kalpak* (калпак-22); *hatır* (хатър-19); *gaga* (гага-17); *pazar* (пазар-16); *kantar* (кантар-14); *kapan* (капан-12); *çene* (чене-10); *kör* (кьорав-10); *keyif* (кефа-9); *mehlem* (мехлем-9); *kuyruk* (куйрук-9); *çuval* (чувал-9); *arşın* (аршин-8); *kalem* (калем-8); *karga* (гарга-8); *ciğer* (джигер-7); *kalay* (калай-7); *külah* (кюляф, кюлях-7).

Yukarıda verilen Türkçe sözcüklerin yer aldığı Bulgarca deyimlere bazı örnekler şöyledir: *на гаргите селям дава* (kargalara selam vermek); *пъхам си гагата* (gagasını sokmak); *сбирам/ сбера си акъла в главата* (aklını başına toplamak); *развързвам/ развържа кесията си* (kesenin ağzını açmak); *свивам/ свия си куйрука* (kuyruğunu kısmak); *сякаш като че ли са ти батисали гемиите* (sanki gemilerin batmış); *не чупя хатъра* (hatırını kırmamak); *изгоря ми джигера* (ciğeri yanmak). Verilen örneklerde altı çizilen sözcükler Türkçe olanlardır.

1. Türkçe sözcüklerin fonetik açıdan incelemesi

Fonetik açıdan incelendiğinde, bazı Türkçe sözcüklerin Bulgarcanın fonetik yapısına uygun olarak değişime uğradıkları görülmektedir. Örneğin, *e→a* dönüşümü (*beraber→* барабар; *bahçe→* бахча; ö→yu dönüşümü (*öfke→* юфке; *örnek→* юрнек); *ç→k* dönüşümü (*pabuç→* папук); h→f dönüşümü (*kü-*

lah→ кюляф, кюлях); ü→i dönüşümü (*bülbül*→ бюлбюл, билбюлите); e→u dönüşümü (*cevap*→ джевап, джувап); c→dj dönüşümü (*can cin yok*→ няма джан-джин); ses düşmesi (*okka*→ ока; *keyif*→ кефа); seslerin yer değiştirmesi (*şadırvan*→ шовръданете); ses eklenmesi (*çene*→ чейне, чене).

2. Türkçe sözcüklerin biçimbilimsel incelemesi

Biçimbilimsel inceleme sonucunda bazı Türkçe sözcüklerin değişime uğramadan, oldukları gibi Bulgarca deyimlerde yer aldıkları görülmüştür, örn., *koçan* (кочан); *kolan* (колан); *peşin* (пешин); *pişman* (пишман); *sersem* (серсем); *mahmurluk* (махмурлук); *makara* (макара); *manda* (манда). Birçok sözcüğün de Bulgarca son ekleri alarak değiştiği belirlenmiştir. Sonek türleri aşağıda verilmektedir.

Bulgarca *-ия, -а* son ekleri alarak değişime uğramış olan Türkçe adlara örnekler şunlar gösterilebilir: *kapı*→ капия; *veresiye*→ вересия; *balta*→ балтия; *baldız*→ балдъза); *tapırtı*→ тупурдия; *turşu*→ туршия; *kınnap*→ канапа vb.

Bulgarca *-и, -ии, -а, -ци, -ове* çoğul ekleri alarak değişime uğramış olan Türkçe adlara örnekler şunlar gösterilebilir: *şamar* (шамар, -и); *çengel* (ченгел, -и); *yumruk* (юмрук, -ци); *şiş* (шиш, -ове) vb.

Bulgarca *-а, -я, -то, -та*, tekil için belirtili nesne ekleri alarak değişime uğramış olan Türkçe adlara örnekler şunlar gösterilebilir: *yular* (юлар, -а, -я); *yük* (юк, -а); *şan* (шан, -а); *çene* (чене, -то); *çeşme* (чешма, -та); *çember* (чембер, -а) vb.

Bulgarca *-те, -та, -уме* çoğul için belirtili nesne ekleri alarak değişime uğramış olan Türkçе adlara örnekler şunlar gösterilebilir: *veresiye* (вересия, вересиите); *sarma* (сармите); *çene* (чене, -тата); *karga* (гарга, -ите); *çember* (чембер, -ите); *şamar* (шамар, -те) vb.

Bulgarca *-че, -чето, -ичката* küçültme ekleri alarak değişime uğramış olan Türkçe adlara örnekler şunlar gösterilebilir: *tulum* (тулум, -че); *top* (топ, -чето); *torba* (торба, -ичката) *hap* (хап, -че); *göl* (гьол, -че) vb.

Türkçede meslek adları oluşturmada kullanılan *-cı, -çi* ve Bulgarca *-ия* son eklerinin birleşimiyle oluşan *-чия, -джия* son eklerinin yardımıyla birçok sözcüğün oluşturulduğu görülmüştür. Adlar incelendiğinde, söz konusu soneklerin yabancı sözcüklerin de sonuna getirilerek Türkçe görünümlü sözcüklerin türetildiği belirlenmiştir, örn., Almanca *Kipfel* sözcüğü Bulgarcaya *кифла* şeklinde geçmiştir, bu sözcüğün sonuna *-джия* yapım eki getirilerek Türkçe görünümlü *кифладжия* sözcüğü oluşturulmuştur.

Sıfatlar incelendiğinde, ek almadan Bulgarcaya giren Türkçe sıfatlara ilişkin şu örnekler gösterilebilir: *çapraşık* (чапрашък), *çapraz* (чепраз), *haram* (харам), *helal* (халал), *peşin* (пешин), *pişman* (пишман), *darmadağın* (дармадан), *eksik* (ексик), *çiroz* (чироз) vb.

Bulgarca *-ия, -ско, -ски, -ска, -иви, -ова, -шка, -джийска, -джийски, -джийско, -джицки, -ав, -яв, -ийска, -ени, -ен, -о* sonekleri alarak değişime uğramış olan Türkçe sıfatlara sırasıyla şu örnekler gösterilebilir: *akıllı* (акълия), *hayırlı* (хаирлия); *bostan* (бостанско), *pazar* (пазарски), *çifutin* (чифутска); *kirli* (кирливите), *karpuz* (карпузова); *ortak* (орташка); *boza* (бозаджийска), *fırıncı* (фурнаджийска), *hancı* (ханджийска), *helva* (халваджийска), *kira* (кираджийски); *kuyumcu* (куюмджийски), *kalay* (калайджийска, калайджийско), *kerpiç* (кирпиджицки); *kör* (кьорав), *kel* (келяв); *komşu* (комшийската); *kadife* (кадифени), *pamuklu* (памучен); *sakat* (сакато).

Deyimlerde yer alan Türkçe filler incelendiğinde, bu fiillerin Bulgarca fiil sonekleri alarak değişime uğradıkları belirlenmiştir. Türkçe kökenli fillerin birçoğunun *-tis* soneki aldığı görülmüştür. Söz konusu sonek *-dis* ve *-tis* olmak üzere iki alomorf şekilde görülmektedir. Bu karmaşık heterojen oluşum bir zamanlar Yunan-Türk-Bulgar dillerinin arasında etkileşimin görüldüğü bölgede ortaya çıkmış, Bulgarcanın dil sistemine girmiş ve adeta ilgili fiil kökünün etimolojik kaynağının bir göstergesi haline gelmiştir.[18] Türkçe fiil köküne *-dis* ve *-tis* ekleri getirildikten sonra zaman, kişi, çatı, süreklilik, süreksizlik durumuna göre Bulgarca fiil çekim ekleri getirilir, örn., *artmak* (артисало); batmak (батисали); *harcamak* (харча); *kopmak* (коптиса, коптисва ми); *kurmak* (курдисал съм; курдисвам курдисам); *kurulmak* (курулдисвам се); *uymak* (уйдисам, уйдисвам). Bu ekler dışında *-а, -я* sonekleri getirilerek oluşturulan *harcamak* (харча), *terslemek* (терся) Bulgarca fiillere de rastlanmıştır.

3. Türkçe sözcüklerin anlamsal incelemesi

Bulgarcaya giren Türkçe sözcükler zaman içerisinde değişim geçirmiştir. Anlam kayması, olumlu anlam taşıyan sözcüklerin olumsuz anlam kazanması, olumsuz anlam taşıyanların olumlu anlam kazanması, anlam genişlemesi veya daralması gibi değişimler meydana gelmiştir. Ancak Bulgarca deyimlerde yer alan Türkçe sözcüklerin deyim içerisinde anlamsal bir değişim geçirmedikleri görülmüştür. Deyimler biçimsel ve anlamsal açıdan kalıplaşmış dil oluşumlarıdır. Başka bir deyişle deyimlerde yer alan sözcüklerde herhangi bir anlam değişmesinin olmadığı söylenebilir.

Sonuç

Bulgarca deyimlerde bulunan Türkçe sözcüklerin incelemesinde Bulgarca deyimler sözlüğü ve açıklamalı sözlükler temel alınmıştır. Sözlüklere aktarıl-

[18] T.B. Menskaya, "Nablyudeniya Nadzalogom Turetskih Glagolnıyh Zaimstvovaniy v Bolgarskom Yazıyke", **Slavyanskoe i Balkanskoe Yazıykoznanie. Problemi İnterferentsii i Yazıykovıyh Kontaktov**, (Ed. S. B. Bernşteyn, G. P. Klepikova), Moskva, Nauka, 1975, s.138-160.

mayan, oysa Bulgar halk dillinde çok sayıda Türkçe sözcükler içeren deyime, hatta tamamen Türkçe deyimlere rastlamak mümkündür.

Sayılarına ve sözcük türüne göre incelendiğinde Bulgarca deyimlerde yer alan Türkçe sözcükler çoktan aza doğru şu şekilde sıralanabilir: adlar, sıfatlar, zarflar, filler, bağlaçlar, ünlemler ve edatlar.

Bulgarca deyimlerde yer alan Türkçe sözcüklerin bir kısmı değişmemiş, ancak büyük bir bölümü Bulgarcanın sesbilimsel ve biçimbilimsel kurallara göre değişim geçirmiş ve bu nedenle bazılarını tespit etmekte zorluklar yaşanmıştır. Bulgarcaya başka dillerden giren bazı yabancı sözcüklere ise Türkçe yapım eklerinin getirildiği ve bu sözcüklerin Türkçe görünüm kazandığı görülmüştür. Türkçe sözcüklerin deyim içerisinde anlamsal bir değişim geçirmedikleri belirlenmiştir.

Alıntılanan Türkçe sözcüklerin bir kısmının Bulgarcada karşılıklarının bulunmadığı ve bu nedenle dile yerleştiği; büyük bir çoğunluğunun Bulgarcada karşılıklarının olduğu, hatta birden fazla karşılıklarının bulunduğu, ancak yine de kullanılmaya devam edildiği belirlenmiştir. Kullanma nedenlerden biri konuşmalara renk, duygu değeri katmalarıdır. Türkçe sözcüklerin deyimlerde yer alması, bu deyimlerin Türkçeden Bulgarcaya geçtiğinin bir göstergesi sayılabilir.